

Jurtától a faházig

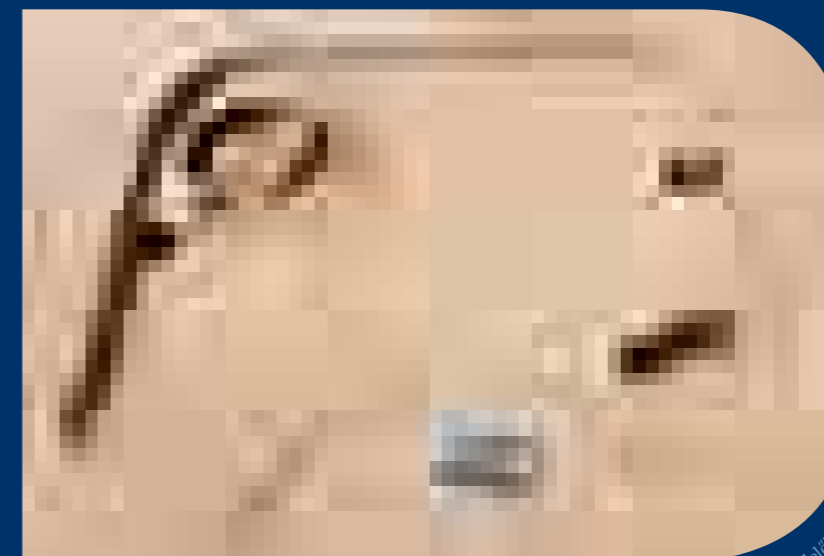
Avagy hol laktak a honfoglalók?

18

KOLOZSI BARBARA

Az első honfoglalás kori sírt 1834-ben a Kecskeméthez közeli Benepusztán találták. Hasonló temetkezéseket azután egyre-másra tártak fel az elmúlt 183 évben, így mára már 26–27.000 körül lehet a 10–11. századi sírok száma. A magyarság településeinek kutatása ennél azonban jóval rövidebb múltra tekinthet vissza. A 10–11. századi falvak felismerését sokáig megnehezítette az a tudományos felfogás, amely szerint a magyarság nomád nép volt, s így gyakran változó szálláshelyeit régészeti módszerekkel nem lehet megfigyelni. A 10–11. századi településeket érintő modern tudományos elvek szerinti feltárások ezért csak az 1950-es években kezdődtek meg, de ennek ellenére is ma már számos információval rendelkezünk az akkori magyarság falvairól, a bennük egykor állt építményekről, a települések szerkezetéről, s azok mindennapi életéről.

A II. világháborút követően megindult régészeti kutatások nyomán alapvetően két elmélet vált általánosan elfogadottá. Az egyik elképzelés szerint – mely elsősorban a régészeti feltárásokra alapozott – az Árpád-korban az egyhelyiséges, félig földbe mélyített kemencés lakóházak voltak jellemzőek a falusi településeinkre. A másik elképzelés szerint – mely sokkal

Árpád-kori ház kemencével Debrecen-Monostor erdő lelőhelyen

inkább a korabeli írott forrásokra és a kísérleti régészet eredményeire (így többek között hagyományos módon megépített veremház-rekonstrukciókra) támaszkodott – őseink csak és kizárólag jurtákban éltek, sőt ez utóbbi véleményt osztó kutatók még a földbe mélyített veremházak létét is kétségbe vonták.

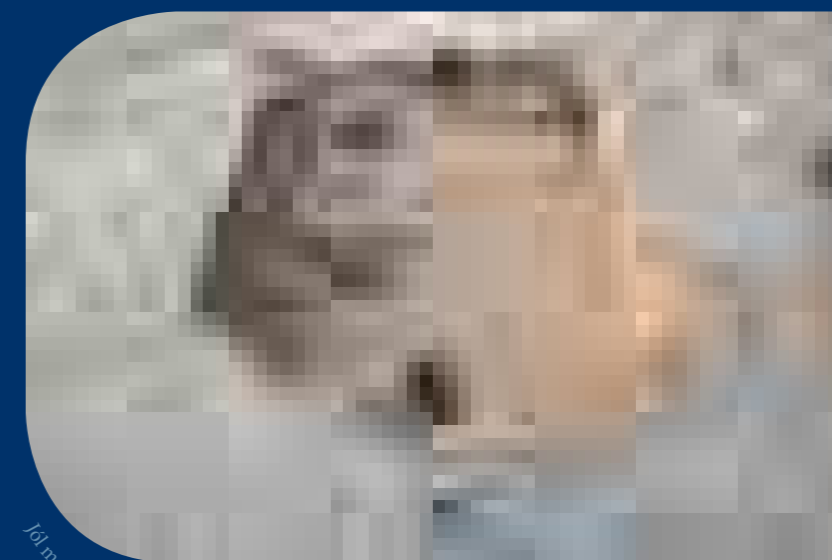
A honfoglalás körüli években valóban több középkori szerző is megemlékezett a magyarság lakhelyeiről. Természetesen azonban, hogy ezek az írástudók elsősorban azokat a számukra különleges lakhelyeket, a belső-ázsiai jurtákat említik meg, amelyeket Európában nemigen ismertek; így nem meglepő módon alig tesznek említést kő- vagy faházakról. Pedig Belső-Ázsiától a Kárpát-medencéig nyomon követhető őseink épített, a jurtától alapvetően eltérő háztípusa is.

Az említett két, zömmel kizárólagosságot feltételező elmélet ma már kétségtelenül meghaladottá vált. Az elmúlt évtizedekben több magyar régész is felhívta a figyelmet a korabeli élet sokszínűségére, a különböző lakásformák, a jurták, illetve a felszíni és földbe mélyített házak egymás mellett élésének lehetőségére.

Az egyre szaporodó régészeti feltárások során előkerülő újabb leletek pedig egyre inkább alátámasztották/alátámasztják az erről a sokszínűségről alkotott képet.

A 10. századi magyar népesség zöme ugyanis kisebb-nagyobb állandó falvakban élt, melyekben jurták, valamint félig földbe mélyített és a föld felszínén álló, fából, nádból készült lakó- és gazdasági jellegű épületek álltak/állhattak egymás mellett, melyek nagy területen szétszórta helyezkedtek el. A települések szerkezetéről az újabb ásatások egyértelműen bizonyították, hogy voltak olyan települések is, amelyekben a házak utcaszerűen, sorokba rendeződve épültek. Számos helyen találtak olyan kis méretű, tanyaszerű települést is, ahol csak egy vagy két ház állt a hozzá tartozó gazdasági épületekkel, vermekkel.

E településeken sok helyütt állhattak még a régi nomád életet idéző nemez-sátrak is, amelyekben még telente is szívesebben időztek a férfiak, mint a füstös földházakban. Régészetileg azonban ezek az építmények sajnos nem megfigyelhető-

Jól megfigyelhető a menetes bejárat, illetve a tetőszerkezetet tartó oszlopok helyei

ek, de a korabeli forrásokból és a belső-ázsiai néprajzi adatokból azért nagyjából tudjuk, hogyan is nézhetett ki a jurta. Minden valószínűség szerint a magyarság kör alaprajzú nemez-sátrakban élt. Ez egy gyorsan fölállítható és szétszedhető, lóra, kocsihoz mállatható, könnyű szerkezetű kupolasátor volt. Vázépítménye két részből áll: oldalfalát falécekből álló rácsszerkezet alkotja, amely hajlítható, összetolható, széthúzható. Az ollós vázat bőrszíjak erősítik össze. Tetővázat gömbhéjszerűen álló íves lécbordák alkotják, amelyek egy középső kerékbronsba futnak össze. Felületére nemezborítás kerül, lószőrből font kötelekkel rögzítve.

19

Kültéri sütőkemence rekonstrukciója Nyíregyháza-Rozsrétszőlő lelőhelyről

A régészek által legjobban megfigyelhető épület a félig- vagy egészen földbe mélyített lakóház. Ezek általában kis méretűek, 2-3x3-4 métereseek, többnyire lekerekített sarkú négyzet alakúak voltak, falukat részben a gödör oldalfala, részben agyaggal bevert vesszőfonás, úgynevezett patics alkotta. A házak tetőinek legáltalánosabb szerkezeti megoldása a két ágasfás-szelemenés nyeregvető volt, megfigyelték azonban más tetőszerkezetre utaló nyomokat is. A tető lefedésével kapcsolatban csak az újkori párhuzamokra hagyatkozhatunk, valószínű, hogy ebben a korban is náddal, sással, faágakkal fedhették be őket. A házak bejárata menteles volt, ezzel szemben helyezkedett el a kőből vagy az agyagból készített kemence, amely nemcsak fűtésre,

hanem sütés-főzésre is szolgált. Minthogy a kemencékhez nem építettek kéményeket, a füst az ajtón, illetve a tető részein át távozott.

A kutatók időközben rájöttek arra is, az itt említett földbe mélyített, egysejtű gödörházak nem lehetnek a 14. századtól általánosan megjelenő, többszattatú földfelszíni házak közvetlen előzményei. A földfelszíni házak előzmények nélküli hirtelen megjelenését ráadásul semmiféle gazdasági-társadalmi változás nem indokolhatja. Ebből következően néhány kutató úgy véli, a gödörházak mellett mindenkor léteztek földfelszíni épületek is, és ezek szervesen hozzátartoztak a 10–13. századi falvaink képéhez.

Felmenő falú, előtetős ház rekonstrukciója Szamoskérrel

Földbe mélyített ház rekonstrukciója Kiskunfélegyháza határából

Zsúlpelt falú kút rekonstrukciója Pácín határából

Árpád-kori faluásatásainkon egyébként valóban szaporodnak a föld felszínére épült faházakra utaló megfigyelések, bár az értelmezésük körül egyelőre még igen sok a bizonytalanság. Bizonyos, hogy a faházak száma a jövőben növekedni fog, nemcsak az új ásatások révén, hanem a korábban feltárt házak részletes ismertetésével, illetőleg a már közölt eredmények újraértelmezésével is. Az azonban bizonyos, hogy a felmenő falú, illetőleg földfelszíni épületek jelentősége a 10. századtól az egész Árpád-koron át valójában jóval nagyobb volt, mint azt korábban gondolták a kutatók.

A települések azonban nem csak lakóépületekből álltak: a nagy területű, szórt szerkezetű falvakban a házcsoportok között árokkal körülvett karámokat építettek, ahol főként télen

Kazak jurta a 20. század elején

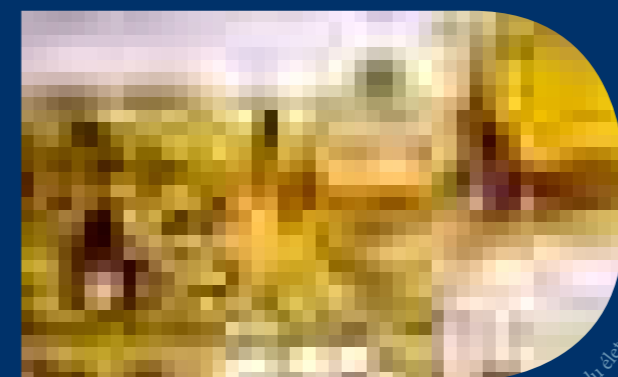
tartották a jószágot. A településásatások igen gyakori leletei a különböző formájú és méretű gödrök is, amelyek részben élelem tárolására szolgáló vermek lehetnek. E települések másik igen gyakran előforduló objektuma az úgynevezett szabadon álló kemence. Ezek az agyagból készültek, kerek vagy patkó alakú kemencék a házak közelében, de azoktól függetlenül épültek. Kora tavasztól késő őszig a kicsi és mai szemmel nézve bizony nagyon egyszerű lakáskörnyeményeket biztosító házak helyett e kemencék környékén és a sátrakban folyhatott az élet. Ezeket a kemencéket sütésre, főzésre, gyümölcsök aszalására, gabona pörkölésére egyaránt használták. A honfoglaló magyarok

az Árpád-kor végéig többnyire a szabadban, cserépüstökben főztek, gyakran bőr- és faedényekben tárolták az ételt és a különböző folyadékokat, a fazekasok pedig gyakorta olyan bordázott nyakú cserépedényeket formáltak, amelyek a fából készült edényeket utánozták. A házak berendezéséből egyébként a legnagyobb számban a cserépedények töredékei maradtak meg. A kézi korongon készített edényeket szürkére vagy vörösbarnára kiégő agyagból formázták. A háztartási eszközök és szerszámok zöme azonban fából, bőrből készülhetett, s szinte nyomtalanul elenyészett.

Boronaház rekonstrukciója Edelény-Borsodi földvár lelőhelyről

Az újabb ásatási eredmények tehát kétség kívül rámutattak arra, hogy a 10–13. századi falvaink egészen más képet mutatnak, mint ahogyan azt hosszú-hosszú ideig elképzeltük.

Egy 10. századi falu élete